

Θα μπορούσαν ποτέ οι γυναίκες να είναι νεωτερικές; Ζητήματα επιστήμης και τεχνολογίας

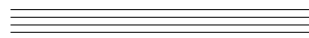
Sandra Harding

καθηγήτρια Κοινωνικών Επιστημών και Συγκριτικής Εκπαίδευσης
Πανεπιστήμιο της Καλιφόρνια, Λος Άντζελες (UCLA)

ΠΡΟΛΟΓΙΖΟΝΤΑΣ ΤΗΝ SANDRA HARDING

Η Sandra Harding, φιλόσοφος φεμινίστρια με πρωτοποριακό έργο στη διαπραγμάτευση της διλημματικής σχέσης ανάμεσα την επιστήμη και την τεχνολογία από τη μια και το φεμινισμό από την άλλη, είναι γνωστή και στην Ελλάδα. Είναι καθηγήτρια εκπαίδευσης και γυναικείων σπουδών στο Πανεπιστήμιο UCLA στο Los Angeles. Το έργο της είναι αποτυπωμένο σε μια σειρά βιβλίων όπως το *The Science Question in Feminism* (1986), *Is science Multicultural? Postcolonialisms, feminism epistemologies* (1998), *Whose Science? Whose Knowledge? Thinking from Women's Lives* (1991). Επιπλέον, στους τέσσερις συλλογικούς τόμους, τους οποίους επιμελήθηκε την έκδοση, πραγματεύεται θέματα φεμινιστικής μεθοδολογίας και επιστημολογίας καθώς και τη σχέση φύλου και επιστημονικής έρευνας.

Το βιβλίο της *The Science Question in Feminism* εκδίδεται το 1986 και το 1987 κερδίζει το βραβείο Jessie Bernard της American Sociological Association. Ταυτόχρονα διθυραμβικές κριτικές, όπως αυτή της Donna Haraway, το θεωρούν «ως το καλύτερο [βιβλίο] που έχει γραφτεί μέχρι σήμερα στις φεμινιστικές προσεγγίσεις της επιστήμης και των θεωριών για τη γνώση» (1987). Γραμμένο στα μέσα της δεκαετίας του 1980 και ταυτόχρονα στα μέσα αυτού που ονομάστηκε δεύτερο κύμα του γυναικείου φεμινιστικού κινήματος, το βιβλίο ασχολείται με την φεμινιστική ανάλυση της επιστήμης, μεταθέτοντας το μέχρι τότε προβληματισμό για τη θέση των γυναικών στην επιστήμη στην ίδια τη δομή και τη λειτουργία της επιστήμης. Σηματοδοτείται έτσι ουσιαστικά το πέρασμα από την γυναικεία ερώτηση στην επιστήμη, στο ζήτημα της επιστήμης στο φεμινισμό, στο κατά πόσο δηλαδή είναι δυνατό να χρησιμοποιού-

με τις επιστήμες όταν αυτές είναι τόσο έντονα καθορισμένες από ανδροκεντρικά και αστικά πρότυπα. Ο φεμινιστικός εμπειρισμός, η θεωρία της φεμινιστική θέσης (*feminist standpoint theory*) και ο φεμινιστικός μεταμοντερνισμός οι τρεις επιστημολογικές απόψεις που έχουν διαχειριστεί μέχρι σήμερα το δίλημμα ανάμεσα στον φεμινισμό και την επιστήμη_αποτελούν τον άξονα ανάπτυξης του βιβλίου της Harding μέσα από την ταυτόχρονη πραγμάτευση τόσο των συνεπειών όσο και των αντιφάσεών τους. Η Harding αναλύει και αμφισβητεί τα δίπολα/διχοτομίες τόσο της παραδοσιακής όσο και της πιο σύγχρονης σκέψης όπως βιολογικό φύλο/κοινωνικό φύλο, φύση/πολιτισμός και υποκειμενικότητα/αντικειμενικότητα, κάνοντας φανερή τη διαφορετική σημασία που αποκτούν οι όροι αυτών των διπλών/διχοτομιών ανάλογα με την ιστορική στιγμή, τον τόπο, τη φυλή, τις φυλές και τα φύλα, όπως επίσης και την αδυναμία ορισμού ενός συλλογικού υποκειμένου. Όπως εύστοχα επισημαίνει η ίδια, στη φεμινιστική θεωρία δεν μπορεί να υπάρξει το «εμείς» καθώς η «γυναίκα» αποδομείται σε «γυναίκες».

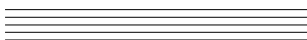
Στο τελευταίο της βιβλίο *Science and Social Inequality: Feminists and Postcolonial Issues* (2005), πραγματεύεται την επίδραση των μετααποικιακών (*postcolonial*) προσεγγίσεων και του φεμινισμού στην μελέτη της επιστήμης και της τεχνολογίας. Αναλύει την έννοια της «πολιτισμικής τοπικότητας» των διαφόρων γνωστικών συστημάτων, φωτίζοντας το πώς τα διάφορα τεχνοεπιστημονικά προγράμματα τυγχάνουν διαφορετικής σημασίας και πρόσληψης από τις διαφορετικές πολιτισμικά κοινωνικές ομάδες. Με ποιους τρόπους, επομένως, τόσο οι φεμινιστικές όσο και οι μετααποικιοκρατικές προσεγγίσεις προσφέρουν στην μελέτη της σύγχρονης επιστήμης; Πώς εντέλει κάνουμε επιστήμη; Η απάντηση της δεν μπορεί παρά να είναι η αποδόμηση του ίδιου του ερωτήματος καθώς και η ανατροπή του δεδομένου των εννοιών, προτείνοντας νέες κατευθύνσεις στον τρόπο που σκεφτόμαστε την αντικειμενικότητα, την μέθοδο και τον αναστοχασμό για ένα νέο μέλλον της επιστήμης και της τεχνολογίας που θα είναι ανοιχτό και χωρίς προκαταλήψεις σε όλες τις κοινωνικά και πολιτισμικά διαμορφούμενες υποκειμενικότητες, συλλογικότητες και εμπειρίες. Ελπίζοντας ότι η εισαγωγή αυτή θα κάνει απολαυστικότερη την ομιλία της προσκεκλημένης μας και ελπίζοντας ότι αυτό θα είναι η αρχή μιας συζήτησης που έχει αρκετή παράδοση στο εξωτερικό τουλάχιστον στο δυτικό ονομαζόμενο κόσμο, αλλά και εδώ στην Ελλάδα, θα έχουμε τη χαρά να ανταλλάξουμε και να δοκιμάσουμε αυτές τις ιδέες και αυτή την προβληματική.

Σάσα Λαδά

Αναπληρώτρια Καθηγήτρια Αρχιτεκτονικού Σχεδιασμού

Τμήμα Αρχιτεκτόνων

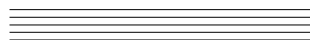
Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

Μπορούν οι γυναίκες να είναι νεωτερικές; Φυσικά και είμαστε εφρόσον ψηφίζουμε, οδηγούμε αυτοκίνητα, χρησιμοποιούμε υπολογιστές, έχουμε την ίδια εκπαίδευση και πάνω-κάτω τις ίδιες δουλειές με τους άνδρες, κοιτούμε προς το μέλλον, δεν είμαστε ιδιαίτεως θρησκευόμενες και πιστεύουμε ότι μπορούμε να φέρουμε αλλαγές στο μέλλον. Και όμως, δεν είναι ακριβώς η ίδια εκπαίδευση, η ίδια μόρφωση και οι ίδιες δουλειές που παίρνουμε μ' αυτές των ανδρών. Η εκπαίδευση και οι δουλειές δεν είναι σχεδιασμένες για μας, για την δική μας ζωή και δεν ασχολούνται με θέματα που είναι ιδιαίτερα και διαφορετικά για μας. Επιπλέον είναι χαμηλόμισθες και επιφυλάσσουν λιγότερες ευκαιρίες για προώθηση. Οι περισσότερες από εμάς έχουμε διπλή μέρα εργασίας συνυπολογίζοντας την καθημερινή δουλειά και τις υποχρεώσεις στην οικογένεια. Εντέλει, αν κάποιος ξεκινήσει από την οπτική των γυναικών και σκεφτεί την νεωτερικότητα και τον εκουγχρονισμό, κάνοντας τη διχοτόμηση μεταξύ του νεωτερικού και του παραδοσιακού, τότε αυτή η διχοτόμηση καταρρέει. Για το τέλος αυτής της διχοτόμησης θα ήθελα να μιλήσω σήμερα.

Αυτή η διχοτόμηση, αυτό το δίπολο ουσιαστικά, κρύβει κάποια θέματα τα οποία έχουν να κάνουν με τις επιστημονικές πρακτικές και τις επιστημονικές πολιτικές. Αν και σήμερα θα επικεντρωθώ στην επιστήμη, υπάρχουν και άλλες πτυχές τις οποίες θα μπορούσαμε να θίξουμε. Καταλήγω στο ότι η νεωτερικότητα δεν είναι τόσο προοδευτική για τις γυναίκες όσον αφορά τις επιστήμες αλλά και πολλά άλλα θέματα. Θα ξεκινήσω με μια επισκόπηση των κριτικών στην επιστήμη που έχουν γίνει από φεμινίστριες τα τελευταία 35 χρόνια και θα μιλήσω κατόπιν για την αρχική τους προέλευση, η οποία βρίσκεται σε ένα πολύ σημαντικό βιβλίο που ίσως πολλές να έχετε στη βιβλιοθήκη σας. Το βιβλίο *Τα σώματά μας οι εαυτοί μας* εκδόθηκε αρχικά στα αγγλικά το 1970 και μέχρι σήμερα έχει μεταφραστεί σε 77 γλώσσες¹. Ήταν ένα πρωτοποριακό βιβλίο και είχε σαν αποτέλεσμα πολύ καλύτερες συνθήκες υγιεινής για τις γυναίκες και πολύ καλύτερες γνώ-

1. Το 1970 δώδεκα φεμινίστριες από την περιοχή της Βοστώνης συναντήθηκαν στα πλαίσια ενός ακαδημαϊκού συνεδρίου και αποφάσισαν την έκδοση ενός συλλεκτικού τόμου με κέντρο τη λειτουργία του γυναικείου σώματος. Ο αρχικός τίτλος *Γυναίκες και τα Σώματά τους* άλλαξε το 1972 σε *Τα Σώματά μας οι Εαυτοί μας* με την επανέκδοση του βιβλίου και οι δώδεκα γυναίκες ονόμασαν την ομάδα τους *The Boston Women's Health Book Collective*. Το βιβλίο επανεκδόθηκε το 2005 με τον ίδιο τίτλο και ανανεωμένο περιεχόμενο. Θεωρείται βιβλίο-σταθμός του αμερικανικού φεμινιστικού κινήματος της δεκαετίας του 1970 καθώς επηρέασε τις απόψεις γυναικών και ανδρών για κεντρικά ζητήματα όπως η εγκυμοσύνη και η γέννα, οι αμβλώσεις και η αντιούλληψη.

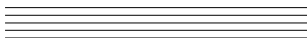

σεις για την υγιεινή των γυναικών από ότι υπήρχαν μέχρι τότε. Θα λέγαμε ότι αποτέλεσε την απαρχή της φεμινιστικής κριτικής των επιστημών. Οι περισσότερες όμως γυναίκες του κόσμου δεν ζουν σε βιομηχανοποιημένες χώρες της Δύσης ή του Βορρά_μπορούμε να χρησιμοποιήσουμε ότι προτιμάτε². Για το λόγο λοιπόν αυτό πρέπει να θίξουμε το ζήτημα των μετααποικιακών και πολυπολιτισμικών σπουδών στην επιστήμη και τεχνολογία, ένα πεδίο το οποίο ενώ στις αγγλοσαξονικές χώρες συζητείται εδώ και 20 χρόνια σε άλλες χώρες πολύ λιγότερα χρόνια. Θα ολοκληρώσω τέλος μιλώντας για το θέμα της νεωτερικότητας.

ΦΕΜΙΝΙΣΤΙΚΕΣ ΚΡΙΤΙΚΕΣ ΤΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ ΚΑΙ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑΣ

Ας ξεκινήσουμε λοιπόν με τις φεμινιστικές κριτικές στην επιστήμη. Τέτοιους είδους κριτικές έχουν την απαρχή τους σε θέματα που αφορούσαν στην υγεία των γυναικών και στο γυναικείο σώμα ασχολήθηκαν δε με πέντε διαφορετικούς τομείς ενδιαφέροντος. Πρώτον έθιγαν το θέμα των γυναικών στην κοινωνική δομή της επιστήμης. Γιατί τόσο λίγες γυναίκες ασχολούνταν με τις επιστήμες; Γιατί έπρεπε τόσο πολύ να παλέψουν για να σπουδάσουν, για να δημοσιευτούν οι εργασίες τους, για να προωθηθούν στη δουλειά τους ή για να έχουν την ευκαιρία να παρουσιάσουν την δουλειά τους σε επιστημονικά συνέδρια; Είναι μια πραγματικότητα που συνεχίζεται ακόμα και σήμερα γιατί ακόμα και σήμερα λίγες γυναίκες ασχολούνται με τον τομέα των επιστημών ειδικά σε πεδία όπως η φυσική, τα μαθηματικά, η μηχανική και η χημεία. Πριν μερικά χρόνια έκανα μια μελέτη για το τμήμα στατιστικής της UNESCO που αφορούσε στα ποσοστά των γυναικών που εργάζονταν στα πανεπιστημιακά τμήμα φυσικής σε όλων τον κόσμο. Όπως προέκυψε, οι ΗΠΑ έρχονταν δέκατες όγδοες στον κόσμο. Οι περισσότερες από τις δεκαεπτά άλλες χώρες δεν ήταν δυτικοευρωπαϊκές αλλά ανήκαν στην ανατολική Ευρώπη και τον τρίτο κόσμο. Έπρεπε λοιπόν να εξηγήσουμε γιατί συνέβαινε αυτό σε μια χώρα που θεωρούμε ανεπτυγμένη. Έτσι λοιπόν τέθηκαν θέματα που είχαν να κάνουν με τις γυναίκες και την κοινωνική δομή της επιστήμης. Αρχικά αυτά τα

2. Η Harding χρησιμοποιεί το διαχωρισμό Βορρά-Νότου και όχι Δύσης-Ανατολής. Ωστόσο πιστεύει ότι όλες οι συγκρίσεις είναι πάντοτε ιμπεριαλιστικές και αποικιακές. «Μιλάμε για Δύση και Ανατολή, γι' αυτούς και εμάς, γι' ανεπτυγμένους και υπανάπτυκτους ενώ θα έπρεπε κανονικά να μιλάμε για υπανάπτυκτους και από-ανεπτυγμένους (de-developed).» Επισημαίνει δε, ότι μετά τα τελευταία γεγονότα στις ΗΠΑ το διαχωρισμό Βορρά-Νότου θα μπορούσαμε να τον δούμε και μεταξύ Νέας Ορλεάνης και Λουϊζιάνας.

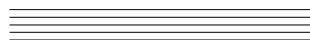
ερωτήματα φαινόταν πολύ συντηρητικά, πολύ απλά. Έπρεπε δηλαδή απλώς να προσθέσουμε περισσότερες γυναίκες στην δομή των Πανεπιστημίων, των εργαστηρίων, κ.ο.κ. Ωστόσο τα ερωτήματα αυτά αποδείχθηκαν πολύ ριζοσπαστικά καθώς ανέδειξαν τις προκαταλήψεις ενός από τους πιο αντικειμενικούς μας θεσμούς, την επιστήμη.

Ένα δεύτερο επίκεντρο των φεμινιστικών κριτικών αφορούσε τον επιστημονικό σεξισμό, δηλαδή το γεγονός ότι βιολογικές και κοινωνικές επιστήμες προσπαθούσαν να δικαιολογήσουν τον αποκλεισμό και την εκμετάλλευση των γυναικών, αποδεικνύοντας ότι η «κατωτερότητα» τους, ήταν κάτι φυσικό ή κάτι για το οποίο έφταιγαν οι ίδιες. Σε κάθε γνωστικό πεδίο έχουμε σήμερα μελέτες που αφορούν στις έμφυλες διαφορές και αποδεικνύουν ότι δεν πρόκειται μόνο για την κοινωνική δομή της επιστήμης αλλά για το ίδιο το περιεχόμενό της το οποίο είναι ανδροκεντρικό.

Ένα τρίτο σημείο στο οποίο επικεντρώθηκαν οι κριτικές των φεμινιστριών ήταν οι εφαρμογές των επιστημών και της τεχνολογίας. Αναφέρθηκαν αρχικά στις επιστήμες της αναπαραγωγής, στη διαδικασία της γέννας και την εμμηνορροια, στη γνωστή αντιμετώπιση των γυναικών από τους γιατρούς ως «μήτρες με πόδια». Εκτός από το πολύ ενδιαφέρον ζήτημα των τεχνολογιών αναπαραγωγής, εξετάστηκαν οι οικιακές και στρατιωτικές τεχνολογίες, ο κίνδυνος από την έκθεση σε χημικά τοξικά, οι κίνδυνοι που έχουν να κάνουν με το σχεδιασμό του σπιτιού, με τον αστικό σχεδιασμό.

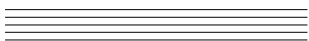
Επόμενο θέμα που απασχόλησε τις φεμινίστριες ήταν η εκπαίδευση στην επιστήμη και τεχνολογία. Στα πλαίσια της εκπαιδευτικής διαδικασίας τα κορίτσια θεωρούνταν ανίκανα, συχνά ελλειμματικά. Παρουσιάζονταν ως αυτά που δεν θέλουν να κόψουν ένα βάτραχο στο μάθημα της ανατομίας, ως ανίκανα να μάθουν μαθηματικά ή ως αυτές που φοβούνται την επιτυχία. Υπήρχε λοιπόν αυτή η άνιση μεταχείριση στον τομέα της εκπαίδευσης. Σκοπός ήταν να βοηθηθούν οι «ελλειμματικές» γυναίκες ώστε να ξεπεράσουν τα προβλήματά τους. Σύντομα όμως φάνηκε ότι το πρόβλημα δεν ήταν στις γυναίκες αλλά στην ίδια την ελλειμματική φύση της εκπαίδευσης και στους στόχους της.

Τέλος, οι κριτικές στράφηκαν στη θεωρία της επιστημονικής γνώσης και στη μεθοδολογία της. Σε αυτόν τον τομέα εστιάζεται και η δική μου δουλειά. Στη περίπτωση αυτή ασχοληθήκαμε με τα πρότυπα της επιστήμης, της αντικειμενικότητας, του ορθολογισμού, της σωστής μεθόδου και τους τρόπους με τους οποίους τα πρότυπα αυτά καθορίζονται συνέχεια σε σχέση με αυτό που θεωρείται θηλυκό. Το να είναι κάποιος αντικειμενικός, ορθολογιστής, να χρησιμοποιεί μια αυστηρή μέθοδο

θεωρείται ανδρικό. Έτσι ουσιαστικά οι γυναίκες απέχουν από τις επιστήμες λόγω κάποιων πολύ ατυχών αιτιών. Ωστόσο, θα έλεγα, ότι οι γυναίκες είναι πανταχού παρούσες στην επιστήμη, καθώς αυτή προσπαθεί συνεχώς να απομακρυνθεί από αυτό το οποίο θεωρείται θηλυκό. Νομίζεται ότι η λύση είναι να αποποιηθούμε την αντικειμενικότητα, τον ορθολογισμό και τη σωστή μεθοδολογία και να αρκεστούμε στη διαίσθηση; Ίσως κάποιες φεμινίστριες να έχουν αυτή την άποψη όμως δεν είναι αυτή η προσέγγιση που ακολουθώ-ούμε. Αντί αυτού επανακαθορίσαμε το τι σημαίνει να είναι κάτι αντικειμενικό με τρόπους που τελικά δικαιολογούν την τεράστια παρουσία της σεξιστικής προκατάληψης σε όλα αυτά τα πεδία των επιστημών. Πως είναι δυνατόν πρωτοποριακές μελέτες στην κοινωνιολογία, στην ανθρωπολογία, στην βιολογία να μην μπορούν να δουν τις γυναίκες ως ολοκληρωμένα άτομα αλλά πάντα να τις θεωρούν παρεκκλίνοντα ή ανώριμα άτομα; Κάτι επομένως είναι λανθασμένο σ' αυτά τα πρότυπα αντικειμενικότητας και όλες αυτές τις ανδροκρατικές αντιλήψεις που διαπερνούν ακόμα και τις καλύτερες επιστημονικές μελέτες.

Πρόσφατα το ενδιαφέρον έχει στραφεί στον τρόπο με τον οποίο η επιστήμη ασχολείται με διάφορα θέματα που συνήθως αφορούν το κράτος, τις μεγάλες εταιρείες, το στρατό, το σύστημα κοινωνικής ασφάλισης, το νομικό σύστημα. Η επιστήμη ενδιαφέρεται για τους καιροσκόπους, για τον εθνικισμό και πολύ σπάνια αγγίζει θέματα που έχουν να κάνουν με τις γυναίκες και το γυναικείο κίνημα. Για παράδειγμα, μόλις πρόσφατα έγινε στις ΗΠΑ μέσα από μια εθνική πρωτοβουλία για την υγεία μια τεράστια μελέτη που απαριθμεί 80.000 άτομα και ασχολείται με το πώς τα εγκεφαλικά και κάποιες μορφές καρκίνου και καρδιακές ανακοπές παρουσιάζονται στις γυναίκες. Για πάρα πολλά χρόνια οι γυναίκες δεν αποτελούσαν αντικείμενο αυτών των μελετών και επομένως δεν παράγονταν τα σχετικά φάρμακα. Πάρτε ως παράδειγμα την ασπιρίνη η οποία ποτέ δεν δοκιμάστηκε σε γυναίκες πριν τη μαζική της κυκλοφορία. Η θεωρία της φεμινιστικής θέσης (feminist standpoint theory) απαντά σ' αυτό ακριβώς το ζήτημα. Για να μεγιστοποιήσουμε την αντικειμενικότητα των ερευνών μας θα πρέπει να ξεκινήσουμε όχι από τα εννοιολογικά πεδία των επιστημών που ουσιαστικά εξυπηρετούν αυτούς που έχουν την εξουσία αλλά από τις ζωές των γυναικών. Θα πρέπει να θέσουμε ερωτήματα τα οποία είτε κατά λάθος είτε εσκεμμένα έχουν αγνοηθεί από το κυρίαρχο σύστημα. Με αυτή τη διαδικασία μας δίνονται νέα ερωτήματα αλλά όχι και οι απαντήσεις τους. Αυτές θα δοθούν μόνο μέσα από τις σωστές εμπειρικές και θεωρητικές έρευνες.

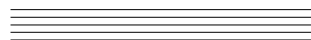
Αυτά τα πέντε σημεία των φεμινιστικών κριτικών στην επιστήμη που ανέφερα, αποτελούν έξοχες αλλά και σκανδαλώδεις δυναμικές. Το να μιλάμε για το φύλο και την επιστήμη είναι έτοι κι αλλιώς κάτι σκανδαλώδες καθώς οι παραπάνω προσεγγίσεις κριτικάρουν το μοντέλο της νεωτερικότητας σχετικά με την αντικειμενικότητα και το φύλο, επαναπροσδιορίζουν τη σχέση της κοινωνικής εμπειρίας με την παραγωγή γνώσης σε κάθε επιστήμη και τέλος στοχεύουν όχι στην διάλυση των επιστημών αλλά σε μια καλύτερη επιστήμη που θα παίρνει υπόψη της και τις γυναίκες. Θα θέλαμε να ξέρουμε γιατί η παγκόσμια οικονομία συνεχίζει να εκμεταλλεύεται τις γυναίκες με τον έναν ή τον άλλο τρόπο και δεν ξεχνούμε ότι εκμεταλλεύεται φυσικά και τους άνδρες. Ωστόσο, τα δύο τρίτα των φτωχών του κόσμου αποτελούν γυναίκες και τα εξαρτώμενα μέλη τους.

Μολαταύτα, οι γυναίκες δεν αποτελούν ομογενοποιημένη ομάδα καθώς διαφέρουν με βάση την τάξη, τη θέση τους στην παγκόσμια πολιτική οικονομία, την ιστορία τους στον ιμπεριαλισμό και τον καπιταλισμό, τη σεξουαλικότητά τους, τη θρησκεία τους. Πρόσφατα οι φεμινιστικές σπουδές έχουν αρχίσει να ασχολούνται με πολυπολιτισμικές και μετααποικιακές μελέτες της επιστήμης και τεχνολογίας αν και το θέμα των μετααποικιακών επιστημών και της τεχνολογίας είναι ένα θέμα το οποίο ανέκυψε πριν πενήντα χρόνια στις ΗΠΑ_Λυπάμαι που έρχομαι από το κέντρο της νέας αυτοκρατορίας. Θα πρέπει κάπως να πολεμήσετε αυτό το θέμα_

ΜΕΤΑΑΠΟΙΚΙΑΚΕΣ ΣΠΟΥΔΕΣ ΣΤΗΝ ΕΠΙΣΤΗΜΗ ΚΑΙ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑ

Οι μετααποικιακές σπουδές στην επιστήμη και τεχνολογία εμφανίστηκαν τη δεκαετία του 1930 μέσα από τις κριτικές της αποικιοκρατίας και του ιμπεριαλισμού. Ξεκίνησαν από τις οργανώσεις για την ανάπτυξη του τρίτου κόσμου, όπως ο Παγκόσμιος Οργανισμός Εμπορίου, το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο, η Παγκόσμια Τράπεζα. Προέκυψαν δε, όταν και άλλοι διανοούμενοι στην Αφρική, στην Λατινική Αμερική και στον Ειρηνικό άρχισαν να ανακτούν την δική τους ιστορία και τη δική τους κουλτούρα. Στα πλαίσια αυτών των σπουδών αναπτύσσονται τρία ρεύματα.

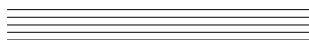
Το πρώτο ασχολείται με τη σχέση ανάμεσα στην ανάπτυξη των επιστημών στην Ευρώπη και των ταξιδιών ανακάλυψης. Ήταν τυχαίο το γεγονός, αναρωτιέται κανείς, ότι και τα δύο ξεκίνησαν το 18ο αιώνα στην Ευρώπη; Σε αντίθεση με παραδοσιακές απόψεις καινούργιες μελέτες προβάλλουν το γεγονός ότι και τα δυο αυτά φαινόμενα ήταν αλληλένδετα. Η επιτυχία του ενός εξαρτιόταν από την επιτυχία του άλλου. Παραδείγματος χάριν, για να πετύχουν στα ταξίδια τους οι εξε-

ρευνητές έπρεπε να γνωρίζουν την αστρονομία του νοτίου ημισφαιρίου. Χρειαζόταν επίσης καλύτερες γνώσεις ιατρικής για να μπορέσουν να προστατευθούν από τους κινδύνους που τους επιφύλασσαν τα ταξίδια κ.ο.κ. Χρειαζόταν λοιπόν την ανάπτυξη των νέων επιστημών. Οι επιστήμες από την άλλη είχαν ανάγκη τη χρηματοδότηση που τους εξασφάλιζαν οι χορηγοί των ταξιδιών καθώς επίσης και την πρόσβαση σε νέους φυσικούς κόσμους. Η μελέτη των Q gardens που βρίσκονται έξω από το Λονδίνο αποτελεί χαρακτηριστικό παράδειγμα αυτής της αλληλοεξαρτώμενης σχέσης. Οι κήποι αυτοί αποτελούσαν μια πειραματική περιοχή στην οποία μεταφέρονταν πρώτες ύλες από την Αμερική και χρησιμοποιούταν για να δημιουργηθούν φυτείες στην Καραϊβική στις Ινδίες και σε άλλες περιοχές του κόσμου. Τα Q gardens εκείνη την εποχή ήταν ένα κέντρο επιστημονικής και τεχνολογικής ανάπτυξης που ενίσχυσε και την αυτοκρατορία και την αποικιοκρατία με πολλούς τρόπους.

Το δεύτερο ρεύμα έχει να κάνει με τις συγκριτικές εθνο-επιστήμες (Comparative ethno sciences) οι οποίες αφορούν εθνολόγους, ανθρωπολόγους, και ιστορικούς, οι οποίοι προσπαθούν να δώσουν χωρίς προκαταλήψεις την εικόνα των παραδόσεων άλλων πολιτισμών. Για παράδειγμα μελετούν τις πολύ εξελιγμένες τεχνικές πλοήγησης σκαφών των ιθαγενών του Νότιου Ειρηνικού οι οποίοι μπορούσαν να ταξιδεύσουν 5000 μίλια στο ανοιχτό ωκεανό και να επιστρέψουν σίτι τους σώοι και αβλαβείς. Αναρωτιέται κανείς πως το έκανα στηριζόμενοι μόνο στην προφορική παράδοση. Σήμερα έχουμε χάσει όλες αυτές τις γνώσεις του παρελθόντος. Τέτοιου είδους μελέτες προσφέρουν μια πιο ακριβή παρουσίαση μη δυτικών παραδόσεων. Μια δεύτερη συνιστώσα του ίδιου ρεύματος αποτελεί η χρήση των εργαλείων της εθνογραφίας για τη μελέτη της ίδιας της επιστήμης. Ένα από τα καλύτερα βιβλία που ασχολήθηκε με αυτό είναι Η ζωή του Εργαστηρίου (Laboratory life). Ουσιαστικά ο τίτλος υπονοεί τη ζωή σε ένα χωριό ιθαγενών. Ένας Βρετανός και ένας Γάλλος ανθρωπολόγος μελέτησαν πως οι τρόποι ζωής, «οι παραδόσεις των ιθαγενών» σε ένα βιοχημικό εργαστήριο, παρήγαγαν επιστημονικά γεγονότα και έφθναν στην «αλήθεια.»

Το τρίτο ρεύμα έχει να κάνει με την ανάπτυξη στον Τρίτο Κόσμο η οποία ουσιαστικά αποτελεί αρνητική ανάπτυξη, δηλαδή υποβάθμιση των πιο μειονεκτικών ομάδων του κόσμου και ανάπτυξη αυτών που επενδύουν στο Βορρά και των ανώτερων τάξεων. Όλα αυτά τα χρόνια που διατεινόμαστε την ανάπτυξη του Τρίτου Κόσμου η ροή του χρήματος γίνεται από το Νότο προς τον Βορρά εξαιτίας των προγραμμάτων δανειοδότησης, κάτι παρόμοιο μ' αυτό που γίνεται όταν φορτώνεται πολύ την πιστωτική σας κάρτα. Ουσιαστικά η τράπεζά σας, σας

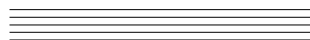

κρατά στο χέρι μέχρι την αποπληρωμή της. Αυτό που θέλω να πω είναι ότι ουσιαστικά η επιστήμη και η τεχνολογία της Δύσης έχουν άμεση σχέση με την αποτυχία πολλών προγραμμάτων για την ανάπτυξη του Τρίτου Κόσμου.

ΝΕΩΤΕΡΙΚΟΤΗΤΑ ΚΑΙ ΦΕΜΙΝΙΣΜΟΣ

Θα ήθελα τέλος να επανέλθω σε κάποια ζητήματα νεωτερικότητας και φεμινισμού. Ποια είναι τα νέα θέματα του φεμινισμού; Οι μετααποικιακές μελέτες προσφέρουν νέες γεωγραφίες και νέες ιστορίες της επιστήμης και για το Βορρά και για το Νότο. Πρώτα απ' όλα χρειάζεται να δούμε αυτούς τους νέους χάρτες, τις νέες τεχνολογίες και επιστήμες του Βορρά και του Νότου. Χρειάζεται ακόμη να αναγνωρίσουμε ότι υπάρχουν πολλαπλές παραδόσεις επιστημών και τεχνολογίας πέρα από αυτές του Βορρά. Συνεπώς υπάρχουν και πολλές νεωτερικές. Η Δύση δεν είναι ο μόνος αποκλειστικός κάτοχος της νεωτερικότητας. Πολλοί άλλοι πολιτισμοί, όλος ο κόσμος υπό μια έννοια, είναι νεωτερικός. Συμμετέχουν όλοι στην νεωτερικότητα και παίζουν κάποιο ρόλο σε αυτήν ακόμη και αν είναι αυτοί στους οποίους πετιούνται τα τοξικά απόβλητα του Βορρά. Ακόμα και η Αφρική, η οποία μερικές φορές μας φαίνεται να βρίσκεται έξω από την παγκόσμια πολιτική οικονομία, συμμετέχει ενεργά ως μια πηγή πρώτων υλών, ως μια πηγή φτηνού εργατικού δυναμικού και ένας πιθανός χώρος εναπόθεσης τοξικών αποβλήτων είτε πώλησης όπλων, για να μιλήσω για κάποιες από τις σχέσεις που έχει η χώρα μου με την Αφρική. Χρειάζεται να ασκήσουμε μια πιο αυστηρή κριτική της «δυτικής αποκλειστικότητας» και της «θριαμβολογίας» που αφορούν την ύπαρξη μιας και μοναδικής επιστήμης ή αλήθειας. Η δυτική επιστήμη δεν μπορεί να αποφύγει τα δακτυλικά αποτυπώματα της αποικιοκρατίας και του ιμπεριαλισμού τα οποία βρίσκονται πάνω της.

Κοιτώντας την επιστήμη και την τεχνολογία με τέτοιο κριτικό βλέμμα μπορούμε κατ' επέκταση να δούμε με πιο σωστό τρόπο την νεωτερικότητα της Δύσης. Αν ξεκινήσουμε από τις γυναίκες και τη ζωή τους, και ιδιαίτερα αυτές τις γυναίκες που δεν ζουν στη Δύση, θα δούμε ότι η νεωτερικότητα δεν αντικαθιστά την παράδοση, αλλά την απαιτεί. Πρώτα από όλα όπως είπαμε το παραδοσιακό αποτελεί την άλλη πλευρά της νεωτερικότητας καθώς αυτή καθορίζει τον εαυτό της πάντοτε σε αντίθεση με αυτό που είναι παραδοσιακό ή με άλλα λόγια θηλυκό. Οι γυναίκες που δεν ζουν στη Δύση και ασχολούνται με τα οικιακά, με τα παιδιά τους, που δουλεύουν στα ορυχεία της Αφρικής για να μας δώσουν τα ορυκτά που θέλουμε συνιστούν μια προ-νεωτερική πραγματικότητα. Κάποιος πρέπει να κάνει τέτοιου

είδους παραδοσιακές δουλειές αναπαράγοντας τη νεωτερικότητα η οποία βασίζεται σε αυτή την προ σύγχρονη εργασία την οποία με τη σειρά της αναπαράγει.

Η νεωτερικότητα λοιπόν δεν αντικαθιστά την παράδοση. Την αναπαράγει μέσα της επιλεκτικά. Η παράδοση δεν είναι ένα υπόλειμμα του παρελθόντος το οποίο θα εξαφανιστεί. Το ότι μια κοινωνία χρησιμοποιεί παραδοσιακές πρακτικές δεν αποτελεί σημάδι της οπισθοδρόμησής της. Αυτού του είδους οι παραδόσεις απαιτούνται από την ίδια την νεωτερικότητα για να μπορέσει να λειτουργήσει. Και θα πρέπει να παραδεχθούμε ότι η νεωτερικότητα δεν υπήρξε πολύ προοδευτική για τις γυναίκες, διότι οι γυναίκες εξακολουθούν μέσα σε αυτό το πεδίο της νεωτερικότητας να εξασκούν τις παραδοσιακές λειτουργίες του παρελθόντος. Στην νεωτερικότητα έχουμε για παράδειγμα πλυντήρια ρούχων όμως τα επίπεδα καθαριότητας έχουν ανέβει κατά πολύ. Έχετε δει τις φωτογραφίες των γιαγιάδων σας σε εκείνα τα μαύρα φορέματα, που ίσως τα έπλεναν μια φορά κάθε πέντε χρόνια και τα φορούσαν όποτε περνούσε κάποιος φωτογράφος. Τώρα μπορεί να έχουμε προαχθεί τεχνολογικά αλλά και τα στάνταρ μας έχουν ανέβει πολύ ψηλά ώστε να παραμείνουν οι γυναίκες στην κουζίνα.

Θα ήθελα να ολοκληρώσω λέγοντας ότι πολλές μετααποικιοκρατικές μελέτες αποδεικνύουν την εξαιρετική δύναμη που έχουν οι γυναίκες στον δημόσιο τομέα. Όταν οι γυναίκες αρχίζουν και μπαίνουν στους χώρους από τους οποίους είχαν αποκλεισθεί τόσα χρόνια όπως αυτός της επιστήμης και της τεχνολογίας αλλάζουν την δυναμική των δεδομένων ισορροπιών. Το ότι εν τέλει μια γυναίκα κάθεται στο ίδιο τραπέζι με τους άνδρες τους εξαναγκάζει όλους να αναθεωρήσουν όχι μόνο το τι είναι γυναίκα αλλά και το τι είναι άνδρας.

Θεσσαλονίκη 7/2/06

